

Глава 2

Душа посеред матерії Сāнкхйа-йоґа

2.1

सञ्जय उवाच

तं तथा कृपयाविष्टमश्रुपूर्णाकुलेक्षणम् ।

विषीदन्तमिदं वाक्यमुवाच मधुसूदनः ॥ १ ॥

са́нджайа увāча

та́м татхā крпайāвіш́там, аш́ру-пūрṇāкулекшаṇам
віш́їдантам і́дам вāкйам, увāча мадгусūданах.

са́нджайа — Са́нджайа; увāча — сказав; та́м — йому; татхā — тоді; крпайā — жаль; āвіш́там — охопленому; аш́ру-пūрṇа — повні сліз; āкула — понурий; і́кшаṇам — чиї очі; віш́їдантам — сумному; і́дам — такі; вāкйам — слова; увāча — промовив; мадгусūданах. — Ш́рі Кṛшṇа, Який здолав демона Мадгу.

Санджая сказав:

Далі Мадгусудана, Ш́рі Крішна, так звернувся до понурого Арджуни, чиї очі були повні сліз, а серце жалю.

2.2

श्री भगवानुवाच

कुतस्त्वा कश्मलमिदं विषमे समुपस्थितम् ।

अनार्यजुष्टमस्वर्ग्यकीर्तिकरमर्जुन ॥ २ ॥

ш́рі-бгагавāн увāча

кутас твā каш́малам і́дам, віша́ме самупастхі́там
анā́рйа-джуш́там асварѓйам, акі́рті-карам арджуна

ш́рі бгагавāн — Всевишній; увāча — сказав; ку́тах. — звідки; твā — в тебе; каш́малам — омана; і́дам — це; віша́ме — у вирішальну мить; самупастхі́там — з'явилося; ан-ā́рйа — не гідне арія, шляхетної людини; джуш́там — властиве; а-сварѓйам — яке завадить шляху до горішніх світів; акі́рті — безслав'я; карам — причина; арджуна — Арджуна.

Господь сказав:

Арджуно, звідки у тебе взялися ці облудні думки в такий вирішальний час? Твої висновки не гідні шляхетної людини, адже така людина знає у чому полягає сенс життя. Подібні висновки провадять не до вищих світів, а до безчестя.

2.3

क्लैब्यं मा स्म गमः पार्थ नैतत्त्वय्युपपद्यते ।

क्षुद्रं हृदयदौर्बल्यं त्यक्त्वोत्तिष्ठ परन्तप ॥ ३ ॥

*клаїбйам ма сма гамах партха, наїтат твайй упападйате
кшудрам хрдайа-даурбалйам, тйактвоттіштха парантапа*

клаїбйам — трусості; *ма сма гамах* — не піддавайся; *партха* — сину Прітхи (Кунті), Арджуна; *на* — не; *етат* — це; *твайй* — тебе; *упападйате* — належить; *кшудрам* — низьку; *хрдайа* — серця; *даурбалйам* — слабкість; *тйактвā* — відкинувши; *уттіштха* — вставай та змагайся; *парантапа* — покорителю ворогів.

О сину Прітхи! Не потурай ницїй малодушності! Відкинь недоречну слабкість у серці, о переможцю ворогів! Підіймайся і берися до зброї!

2.4

अर्जुन उवाच

कथं भीष्ममहं संख्ये द्रोणं च मधुसूदन ।

इषुभिः प्रतियोत्स्यामि पूजार्हावरिसूदन ॥ ४ ॥

арджуна увача

*катхам бгішмам ахам санкхйе, дронам ча мадгусудана
ішубгіх пратійотсйāмі, пуджāрхāв арісудана*

арджуна — Арджуна; *увача* — сказав; *катхам* — як; *бгішмам* — Бгішмі; *ахам* — я; *санкхйе* — в битві; *дронам ча* — і Дроні; *мадгусудана* — о Мадгусудано, переможцю демона Мадгу; *ішубгіх* — стрілами; *праті-йотсйāмі* — буду протистояти; *пуджā-архау* — гідних шани; *арі-судана* — покорителю ворогів.

Арджуна відповів:

О Мадгусудано, покорителю ворогів! Як зможу я пускати стріли в діда Бгішму та мого вчителя Дрону, яких шаную?

2.5

गुरुनहत्वा हि महानुभावान्
श्रेयो भोक्तुं भैक्ष्यमपीह लोके ।
हत्वार्थकामांस्तु गुरुनिहैव
भुज्जीय भोगान् रुधिरप्रदिग्धान् ॥ ५ ॥

*гурӯн ахатвā хі махāнубгāвāн
шрēйо бгоктум бгаікшйам апіха локе
хатвāртха-кāmāмс ту гурӯн іхаіва
бгуңджйа бгогāн рудгіра-прадігдгāн*

гурӯн — вчителів та старійшин; *ахатвā* — не вбивши; *хі* — безперечно; *махā-анубгāвāн* — шаноаних; *шрēйах* — краще; *бгоктум* — підтримувати життя; *бгаікшйам* — побираючись; *апі* — навіть; *іха* — у цьому; *локе* — світі; *хатвā* — вбивши; *артха-кāmāн* — тих, хто бажає нажитися; *ту* — інакше; *гурӯн* — вчителів та старійшин; *іха ева* — тут; *бгуңджйа* — доведеться радіти; *бгогāн* — багатствами; *рудгіра* — кров'ю; *пра-дігдгāн* — забарвленими.

Краще жити побираючись, аніж убивати поважних старійшин і вчителів. Вбивши їх, нам доведеться втішатися багатством, зрошеним їхньою кров'ю!

2.6

न चैतद्विद्मः कतरन्नो गरीयो
यद्वा जयेम यदि वा नो जयेयुः ।
यानेव हत्वा न जिजीविषाम-
स्तेऽवस्थिताः प्रमुखे धार्तराष्ट्राः ॥ ६ ॥

*на чаітад відмах катаран но гарйіо
йад вā джайема йаді вā но джайейух
йāн ева хатвā на джіджівішāмас
те 'вастхітāх прамукхе дгāртарāштрāх*

на — не; *ча* — також; *етад* — з цього; *відмах* — знаємо; *катарат* — що; *нах* — для нас; *гарййах* — краще; *йат вā* — або; *джайема* — перемогти; *йаді вā* — або; *нах* — нас; *джайейух* — переможуть; *йāн* — яких; *ева* — безперечно; *хатвā* — вбивши; *на джіджівішāмах* — нам остогидне життя; *те* — те; *авастхітāх* —

зібралися тут; *прамукхе* — навпроти нас; *дг̣артарāштрāх* — сини Дг̣ртарāштри.

Невідомо, що нам краще — перемогти чи бути переможеними. Якщо ми знищимо синів Дг̣ритараштри, які нині стоять перед нами, отримане такою ціною життя, нам остогидне.

2.7

कार्पण्यदोषोपहतस्वभावः

पृच्छामि त्वां धर्मसम्मूढचेताः ।

यच्छ्रेयः स्यान्निश्चितं ब्रूहि तन्मे

शिष्यस्तेऽहं शाधि मां त्वां प्रपन्नम् ॥ ७ ॥

к̣āрпан̣йа-дошопахата-сваб̣гāвах.

пр̣чхāмі твāм дгарма-саммūdга-четāх.

йач чхрейах с̣йāн ніш́ітам̣ брūхі тан ме

ші́йас те 'хам̣ шāдгі мāм твāм прапаннам

к̣āрпан̣йа-доша — через ваду малодушності; *упахата-сваб̣гāвах* — втратив мужність; *пр̣чхāмі* — я питаю; *твāм* — Тебе; *дгарма* — обов'язок; *саммūdга-четāх* — не можу зрозуміти; *йат* — що; *ш̣рейах* — найбільш сприятливе; *с̣йāт* — може бути; *ніш́ітам̣* — точно; *брūхі* — скажи; *тан* — те; *ме* — мені; *те* — Твій; *ші́йах* — учень; *ахам* — я; *шāдгі* — навчи; *мāм* — мене; *твāм* — Тебе; *пра-паннам* — відданий.

Я не в змозі збагнути, у чому полягає мій обов'язок! Я розгубився і втратив мужність! Будь ласка, вкажи-но мені як діяти. Відтепер, я — Твій відданий учень! Прошу, стань моїм наставником!

2.8

न हि प्रपश्यामि ममापनुद्याद् -

यच्छोकमुच्छ्रोषणमिन्द्रियाणाम् ।

अवाप्य भूभावसपत्नमुद्धं

राज्यं सुराणामपि चार्धिपत्यम् ॥ ८ ॥

на хі прапаш̣йāмі мамāпануд̣йāд

йач чхокам уччхошаṇам̣ індрійāṇām

авāп̣йа б̣гūмāв асапатнам̣ р̣ддгаṁ

р̣āджйāм̣ сурāṇāṃ апі чāдгіпатйам̣

на хі прапаш̣йāмі — адже не бачу; *мама* — мою; *апа-нуд̣йāt* — може розвіяти; *йат* — те, що; *ш́окам* — скорботу; *уччхошаṇам̣* —

що крає; *індрійāṇām* — почуття; *авāпйа* — отримавши; *бгūмау* — на землі; *а-сапатнам* — незрівнянне; *рддгам* — величезне; *рāджйам* — царство; *сурāṇām* — над богами; *апй* — навіть; *ча* — також; *āдгіпатйам* — панування.

Чи завоювання земного царства чи, навіть, царства напівбогів, не здатне розрадити тугу, що крає моє серце.

2.9

सञ्जय उवाच

एवमुक्त्वा हृषीकेशं गुडाकेशः परन्तपः ।

न योत्स्य इति गोविन्दामुक्त्वा तूष्णीं बभूव ह ॥ ९ ॥

саṅджайа увāча

евам уктвā хршікешāм, гудāкешāх парантапах.

на йотсйа іті говіндам, уктвā тūшṇīm бабгūва ха

саṅджайа — Саṅджайа; *увāча* — сказав; *евам* — це; *уктвā* — сказав; *хршікешāм* — володар почуттів, Шрі Кршṇа; *гудāкешāх* — Арджуна, який опанував сон; *паран-тапах* — винищувач ворогів; *на йотсйе* — «Я не буду змагатися»; *іті* — наступне; *говіндам* — Говінді; *уктвā* — сказав; *тūшṇīm* — мовчазним; *бабгūва* — став; *ха* — потім.

Санджая сказав:

Звернувшись так до володаря почуттів, Шрі Крішні, винищувач ворогів та переможець сну, Арджуна, промовив: «Говіндо! Я не змагатимусь!», і замовк.

2.10

तमुवाच हृषीकेशः प्रहसन्निव भारत ।

सेनयोरुभयोर्मध्ये विषीदन्तमिदं वचः ॥ १० ॥

там увāча хршікешāх, прахасанн іва бгāрата

сенайор убгайор мадгйе, вішідантам ідам вачах.

там — йому; *увāча* — сказав; *хршікешāх* — Хршікешā; *прахасан іва* — посміхаючись; *бгāрата* — о Дгртарāштра, нащадку Бгāрати; *сенайох* — армій; *убгайох* — двох; *мадгйе* — поміж; *вішідантам* — зажуреному; *ідам* — такі; *вачах* — слова.

О нащадку Бгарати! Шрі Хрішікеша, який стояв поміж двох армій, посміхнувся і так промовив до пониклого Арджуни.

2.11

श्री भगवानुवाच

अशोच्यन्नन्वशोचस्त्वं प्रज्ञावादांश्च भाषसे ।

गतासूनगतासूंश्च नानुशोचन्ति पण्डिताः ॥ ११ ॥

шрі-бгаґавāн увāча

ашóчйāн анвашóчас твам, праджñā-вāдāмш ча бғāшасе

ґатāсūн аґатāсūмш ча, нāнушóчанті пандітāх.

шрі бгаґавāн — Всевишній; *увāча* — сказав; *а-шóчйāн* — про те, за чим не варто сумувати; *анвашóчах* — побивався; *твам* — ти; *праджñā* — мудрі; *вāдāн* — промова; *ча* — також; *бғāшасе* — кажеш; *ґата-āсūн* — про тих, хто пішов з життя; *а-ґата-āсūн ча* — чи про живих; *на анушóчанті* — не журиться; *пандітāх* — мудрець.

Всевишній сказав:

Ти говориш розумно, проте, журишся за пустим. Мудрі не сумують ані за живими, ані за мертвими.

2.12

न त्वेवाहं जातु नासं न त्वं नेमे जनाधिपाः ।

न चैव नभविष्यामः सर्वे वयमतः परम् ॥ १२ ॥

на тв евāхам джāту нāсам, на твам неме джанāдгіпāх.

на чаіва на бгавішйāмах, сарве вайам атах парам

на — не; *ту ева* — так, що; *ахам* — Я; *джāту* — коли небудь; *на āсам* — не існував; *на* — не; *твам* — ти; *на* — не існував; *іме* — а також всі ці; *джана-адгі-пāх* — володарі над людьми; *на* — не; *ча* — і; *ева* — так, що; *на бгавішйāмах* — не будемо існувати; *сарве* — всі; *вайам* — ми; *атах парам* — в майбутньому.

Не було такого часу, коли не існувало Мене, тебе й усіх цих царів! І в майбутньому ніхто з нас не перестане існувати.

2.13

देहिनोऽस्मिन्यथा देहे कौमारं यौवनं जरा ।

तथा देहान्तरप्राप्तिर्धीरस्तत्र न मुह्यति ॥ १३ ॥

дехіно 'смін йатхā дехе, каумāрам йауванам джарā
татхā дехāнтара-прāптїр, дгїрас татра на мухйатї

дегінах — втілена душа; асмін — в цьому; йатхā — як; дехе — тілі;
каумāрам — дитинство; йауванам — зрілість; джарā — старість;
татхā — подібним чином; деха-антара — наступного тіла; прāптїх
— набуття; дгїрах — прониклива особистість; татра — це; на
мухйатї — не вводить в оману.

На зразок того, як душа переходить із дитячого тіла у доросле, а
згодом у старече, так і після смерті вона переходить із наявного
тіла у нове. Подібна мінливість не зворушує мудреця.

2.14

मात्रास्पर्शास्तु कौन्तेय शीतोष्णसुखदुःखदाः ।

आगमापायिनोऽनित्यास्तांस्तितिक्षस्व भारत ॥ १४ ॥

мāтрā-спаршāс ту каунтейа, шїтош᳚на-сукха-дух᳚кха-дāх.
āгама-апāйїна, тāнс тітікшасва бгāрата

мāтрā-спаршāх — дотик чуттів до матерії; ту — лише; каунтейа —
о Арджуно, сину Кунті; шїта — холодна пора; уш᳚на — тепла пора;
сукха — радощі; дух᳚кха — страждання; дāх — дають;
āгама-апāйїнах — вони з'являються і зникають; а-нітїāх —
мінливі; тāн — їх; тітікшасва — терпи; бгāрата — о нащадку
Бгāрати.

О сину Кунті! Щастя та горе виникають внаслідок дотику чуттів до
об'єктів. Як і пори року, вони настають та минають, отож, навчися
терпіти їх, о нащадку Бгарати!

2.15

यं हि न व्यथयन्त्येते पुरुषं पुरुषर्षभ ।

समदुःखसुखं धीरं सोऽमृतत्वाय कल्पते ॥ १५ ॥

йам хї на вйатхайантї ете, пурушам пурушаршабга
сама-дух᳚кха-сукхам дгїрам, со 'мртатвāйа калпате

йам — якого; хі — воістину; на вйатхайанті — не бентежать; ете — ці дотики; пурушам — людину; пуруша-ршабга — найшляхетніший з-поміж людей; сама — врівноважений; духкха — у горі; сукхам — та в щасті; дгірам — який має стійкий розум; сах — він; амрта-твайа — безсмертя; калпате — гідний.

О благородний воїне! Лише той, хто має стійкий розум, однаково незворушний в щасті і в біді, здатен йти дорогою до безсмертя.

2.16

नासतो विद्यते भावो नाभावो विद्यते सतः ।

उभयोरपि दृष्टोऽन्तस्त्वनयोस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ १६ ॥

на́сато ві́дйате бга́во, на́бга́во ві́дйате сатах.

убгайор апі дрш́то 'нтас, тв анайос таттва-дарші́бгіх.

на — ніколиа; асатах — тимчасове; ві́дйате — властиве; бга́вах — вічне буття; на — не; а-бга́вах — мінливість; ві́дйате — існує; сатах — для вічного; убгайох — стосовно обох; апі — саме; дрш́тах — спостерігаючи; антах — висновок; ту — однак; анайох — цих двох тверджень; таттва — істину; дарші́бгіх — які бачать.

Для асат, тимчасового (тобто, для фізичного тіла) — вічне буття недоступне, тоді як сат (одвічна душа) — неминуща і незнищенна. Саме так свідчать про реальність і тимчасову ілюзію прозрівші мудреці.

2.17

अविनाशि तु तद्विद्धि येन सर्वमिदं ततम् ।

विनाशमव्ययस्यास्य न कश्चित्कर्तुमर्हति ॥ १७ ॥

авіна́ші́ ту тад ві́ддгі́, йена сарвам і́дам татам

віна́ша́м авйайасйа́сйа, на каш́чі́т картум аргаті́

авіна́ші́ — незнищенне; ту — але; тат — те; ві́ддгі́ — знай, що; йена — яким; сарвам — усе; і́дам — це тіло; татах — просякнуте; віна́ша́м — знищення; авйайасйа́сйа — безсмерної; асйа — душі; на каш́чі́т — ніхто не; картум — зробити; аргаті́ — здатен.

Знай — свідомість пронизує все тіло, і її неможливо зруйнувати. Ніхто не здатен знищити безсмертну душу.

2.18

अन्तवन्त इमे देहा नित्यस्योक्ताः शरीरिणः ।

अनाशिनोऽप्रमेयस्य तस्माद्युध्यस्व भारत ॥ १८ ॥

антаванта іме дехā, нїтїасїоктāх шāрїрінах.

анāшїно 'прамейасїа, тасмāд йудгїасва бгāрата

анта-вантах — які схильні руйнуватися; *іме* — всі ці; *дехāх* — тіла; *нїтїасїа* — вічної; *уктāх* — відомої як; *шāрїрінах* — душі, яка живе в тілі; *а-нāшїнах* — незнищенної; *а-прамейасїа* — яка не має розміру; *тасмāт* — тому; *йудгїасва* — змагайся; *бгāрата* — о нащадку Бгāрати.

Душу неможливо виміряти, вона незнищенна та вічна. Смерть забирає лише тіла, всередині яких перебуває душа. Тому не бійся, о нащадку Бгāрати, — йди до бою!

2.19

य एनं वेत्ति हन्तारं यश्चैनं मन्यते हतम् ।

उभौ तौ न विजानीतो नायं हन्ति न हन्यते ॥ १९ ॥

йа енаґ ветті хантāрам, йаш чāінаґ манйате хатам

убгау тау на віджāнїто, нāйаґ хантї на ханйате

йах — той, хто; *енам* — жива істота; *ветті* — знає; *хантāрам* — вбивця; *йах чā* — а також той, хто; *енам* — його; *манйате* — вважає; *хатам* — вбитим; *убгау* — обидва; *тау* — вони; *на віджāнїтах* — не розуміють; *на* — нікого не; *аїаґ* — душа; *хантї* — здатна вбити; *на* — ніким не; *ханйате* — може бути вбитою.

Хто вважає живу істоту тією, хто вбиває чи може бути вбитою, той не збагнув дійсної природи душі, бо вона не здатна ані вбивати, ані померти.

2.20

न जायते म्रियते वा कदाचि-

न्नायं भूत्वा भविता वा न भूयः ।

अजो नित्यः शाश्वतोऽयं पुराणो
न हन्यते हन्यमाने शरीरे ॥ २० ॥

на джāйате мрійате вā кадāчін
найāм бгūtвā бгавītā вā на бгūйах.
аджо нītйах шāшvато 'йāм пурāно
на ханйате ханйāmāне шāрīре

на — не; джāйате — народжується; мрійате — вмирає; вā — або;
кадāчīt — ніколи; на — не; айам — ця душа; бгūtвā — існуюча;
бгавītā — яка буде існувати; вā — або; на — не; бгūйах — знову;
аджах — ненароджена; нītйах — завжди незмінна; шāшvатах —
яка існує завжди; айам — вона; пурāнах — давня; на ханйате —
не гине; ханйāmāне — в тлінному; шāрīре — тілі.

Душа не народжується і не вмирає. Їй немає ні початку, ані кінця.
Вона ненароджена, незмінна, вічно юна і найдревніша. Смерть
фізичного тіла не має до неї відношення.

2.21

वेदाविनाशिनं नित्यं य एनमजमव्ययम् ।
कथं स पुरुषः पार्थ कं घातयति हन्ति कम् ॥ २१ ॥

ведāвінāшīнам нītйām, йа енам аджам авйайам
катхам са пурушах пāртха, кам гgāтайаті ханті кам

веда — знає; а-вінāшīнам — незнищенною; нītйām — вічною; йах —
той, хто; енам — цю душу; аджам — ненародженою; а-вйайам —
незмінною; катхам — як може; сах — така; пурушах — людина;
пāртха — сину Пртхи; кам — комусь; гgāтайаті — спричинити
смерть; ханті — чи вбити; кам — когось.

О Партхо, чи може той, хто знає ненароджену душу як вічну,
незмінну і незнищенну, вбити когось чи стати причиною чиєїсь
смерті?

2.22

वासांसि जीर्णानि यथा विहाय
नवानि गृह्णाति नरोऽपराणि ।
तथा शरीराणि विहाय जीर्णा-
न्यन्यानि संयाति नवानि देही ॥ २२ ॥

вāсāмсī джīрṇāні йатхā віхāйа
навāні грхṇātī наро 'парāні

*татхā шāрīрāṇī віхāйа джīрṇāṇī
анйāні самйāті навāні дехī*

вāсāмсī — одежі; джīрṇāṇī — зношені; йатхā — як; віхāйа — скинувши; навāні — нові; ғрхṇāті — вбирає; нарах — людина; а-парāṇī — інші; татхā — так само; шāрīрāṇī — тіло; віхāйа — облишивши; джīрṇāṇī — знесилене; анйāні — в іншому; самйāті — втілюється; навāні — в новому; дегі — душа.

Як людина перевбирається в новий одяг, скинувши старий, так і душа отримує нове тіло, полишивши знесилене.

2.23

नैनं छिन्दन्ति शस्त्राणि नैनं दहति पावकः ।

न चैनं क्लेदयन्त्यापो न शोषयति मारुतः ॥ २३ ॥

*наінаṁ чхінданті шāстрāṇī, наінаṁ дахаті пāваках.
на чаінаṁ кледайантй āпо, на шóшайаті māрутах.*

на — не; енам — душу; чхінданті — простромити; шāстрāṇī — жодною зброєю; на — не; енам — їі; дахаті — спалити; пāваках — вогнем; на — не; ча — також; енам — їі; кледайанті — змочити; āпах — водою; на — не; шóшайаті — висушити; māрутах — вітром.

Душу не калічить жодна зброя та не спалює вогонь. Вона не мокне від води та не сохне од вітру.

2.24

अच्छेद्योऽयमदाहयोऽयमक्लेद्योऽशोष्य एव च ।

नित्यः सर्वगतः स्थाणुरचलोऽयं सनातनः ॥ २४ ॥

*аччхедйо 'йам адāхйо 'йам, акледйо 'шóшйа ева ча
нітйах сарва-гатах стхāнур, ачало 'йам санāтанах.*

а-ччхедйах — неподільна; айам — душа; а-дāхйах — не горить; айам — вона; а-кледйах — не розчиняється; а-шóшйах — не висушується; ева — також; ча — і; нітйах — незмінна; сарва-гатах — всюдисуща; стхāнух — непохитна; а-чалах — нерухома; айам — вона; санāтанах — вічна.

Душа неподільна, її неможливо спалити, розчинити чи висушити. Вона незмінна, всюдисуща, непохитна, нерухома, одвічна.

2.25

अव्यक्तोऽयमचिन्त्योऽयमविकार्योऽयमुच्यते ।

तस्मादेवं विदित्वैनं नानुशोचितुमर्हसि ॥ २५ ॥

*авйакто 'йам ачінтйо 'йам, авікарйо 'йам учйате
тасмād евам відітваінам, нāнушóчітум аргасі*

а-вйактах — яку неможливо відчути; *айам* — яка; *а-чінтйах* — незбагненна; *айам* — вона; *а-вікарйах* — незмінна; *айам* — вона; *учйате* — так кажуть; *тасмāt* — тому; *евам* — такою; *відітвā* — знаючи; *енам* — її; *на* — не; *анушóчітум* — сумувати; *аргасі* — стоїт.

Душу неможливо пізнати за допомогою чуттів. Вона незбагненна і незмінна. Усвідомлюючи її безсмертну природу, хіба доречно сумувати за тілом?

2.26

अथ चैनं नित्यजातं नित्यं वा मन्यसे मृतम् ।

तथापि त्वं महाबाहो नैनं शोचितुमर्हसि ॥ २६ ॥

*атха чаінам нітйа-джāтам, нітйām вā манйасе мртām
татхāпі твам махā-бāхо, наінам шóчітум архасі*

атха ча — навіть якщо; *енам* — душу; *нітйа* — завжди; *джāтам* — яка народжується; *нітйām* — завжди; *вā* — або; *манйасе* — вважаєш; *мртām* — смертною; *татхā* — тоді; *апі* — навіть; *твам* — ти; *махā-бāхо* — о Арджуно, найкращий серед воїнів; *на* — не; *енам* — про неї; *шóчітум* — журитися; *аргасі* — варто.

О найкращий серед воїнів! Якщо б ти вважав, що душа здатна народитися і померти, все одно нема чого журитися.

2.27

जातस्य हि ध्रुवो मृत्युर्ध्रुवं जन्म मृतस्य च ।

तस्मादपरिहार्येऽर्थे न त्वं शोचितुमर्हसि ॥ २७ ॥

*джāтасйа хі дгруво мртйур, дгруваім джанма мртасйа ча
тасмāд апаріхāрйе 'ртхе, на тваім шóчітум аргасі*

*джāтасйа — для народженого; хі — адже; дгрувах — немину́ча;
мртйух — смерть; дгрувах — немину́че; джанма — народження;
мртасйа — для померлого; ча — також; тасмāт — тому;
апаріхāрйе — неможливо уникнути; артхе — про те, що; на — не;
твам — тебе; шóчітум — побиватися; аргаси — варто.*

Хто народився, той немину́че помре, а померлий неодмінно народиться знову. Тож не варто побиватися за тим, чого не уникнути.

2.28

*अव्यक्तादीनि भूतानि व्यक्तमध्यानि भारत ।
अव्यक्तनिधनान्येव तत्र का परिदेवना ॥ २८ ॥
авйакта-дїні бгūtāні, вйакта-мадгйāні бгārата
авйакта-нідганāні ева, татра кā парідеванā*

*а-вйакта-āдіні — напочатку невидимі; бгūtāні — живі істоти;
вйакта-мадхйāні — проявляються посередині; бгārата —
Арджуно, нащадку Бгārати; а-вйакта-нідганāні — зникають
наприкінці; ева — безперечно; татра — у такому випадку; кā —
чи варто; парідеванā — журитися.*

О Бгарато! Після народження живі істоти проявляються з не проявленого, в якому були до народження та до якого повернуться після смерті. То чого журитися?

2.29

*आश्चर्यवत्पश्यति कश्चिदेन -
माश्चर्यवद्वदति तथैव चान्यः ।
आश्चर्यवच्चैनमन्यः शृणोति
श्रुत्वाप्येनं वेद न चैव कश्चित् ॥ २९ ॥
āшчāрйават пашйāті кашчід енам
āшчāрйавад вадаті татхаіва чāнйах .
āшчāрйавач чаінам аніах шŗṇоті
шŗутвāпй енам веда на чаіва кашчїт*

āś́charīya-vat — як неймовірно; *paś́yati* — споглядають; *kaś́īti* — деякі; *enam* — душу; *āś́charīya-vat* — як про неймовірно; *vadati* — говорять; *tatxā* — на кшталт цього; *eva* — точно; *cha* — так само; *anīyaḥ* — решта; *āś́charīya-vat* — як про дивину; *cha* — також; *enam* — про неї; *anīyaḥ* — інші; *śṛṇoti* — слухають; *śṛutvā* — зачувши; *api* — навіть; *enam* — про неї; *veda* — пізнати; *na* — не можуть; *cha* — також; *eva* — безперечно; *kaś́īti* — деякі.

Одні бачать чудо душі, інші розказують про її неймовірну природу, треті слухають про це чудо. Проте, є й такі, хто слухає, та не чує, їм несила її осягнути.

2.30

देही नित्यमवध्योऽयं देहे सर्वस्य भारत ।
तस्मात्सर्वाणि भूतानि न त्वं शोचितुमर्हसि ॥ ३० ॥
dexī nītyam avadgyo 'īyam, dexe sarvasya bgārata
tasmāt sarvāṇi bgūtāni, na tvam śóchitum argasī

dexī — яка керує тілом; *nītyam* — вічна; *a-vadgyaḥ* — яку неможливо вбити; *aiyam* — душа; *dexe* — в тілах; *sarvasya* — кожного; *bgārata* — Арджуно, нащадку Бгārати; *tasmāt* — тому; *sarvāṇi* — про всіх; *bgūtāni* — істот; *na* — не; *tvam* — тобі; *śóchitum* — побиватися; *argasī* — варто.

О Бгарато! Кожна душа у тілі — вічна. Жодну душу неможливо вбити. Тож, тобі не варто ні за ким побиватися!

2.31

स्वधर्ममपि चावेक्ष्य न विकम्पितुमर्हसि ।
धर्म्याद्धि युद्धाच्छ्रेयोऽन्यत्क्षत्रियस्य न विद्यते ॥ ३१ ॥
sva-dgarmaṁ api cāvekṣya, na vīkampiṭum arhasī
dgarmaīd dgī yuddgāc chreīo 'nīyat, kṣatrīyasya na vīdyate

sva-dgarmaṁ — свій обов'язок; *api* — попри це; *cha* — і; *avekṣya* — завжди усвідомлюючи; *na* — не; *vīkampiṭum* — вагатися; *argasī* — має; *dgarmaīd* — заради справедливості; *xi* — так як; *yuddgāt* — аніж битва; *śṛeīyaḥ* — більш сприятливого; *anīyat* — іншого; *kṣatrīyasya* — для воїна; *na* — не; *vīdyate* — існує.

Відкинь сумніви! Безпосередній обов'язок воїна — битися за справедливість. Чи не найсприятливіша справа для *кшатрія* — змагатися у цій битві?

Коментар

В залежності від положення душі (вільна вона чи підвладна матеріальній природі), розрізняють її два одвічних обов'язки, *свадгарми*: абсолютний та відносний. Вільна душа схильна віддано служити трансцендентній втілі Господа. Та окови матеріальної природи змушують її виконувати земні обов'язки. Попередні вчинки ведуть душу до народження в одній із 8,400,000 форм життя, допоки вона не втілиться у тілі людини. По тому, згідно до своїх природних схильностей, вона може запосісти місце у *даїва-варнашрамі* — богоцентричній соціально-релігійній системі, сенсом якої є визволення душі та набуття її вічної *свадгарми*.

З огляду на це зазначимо, що відносність матеріального світу, яка властива земному суспільству, приховує справжню природу душі. Однак богоцентрична соціально-релігійна система відрізняється тим, що вона не зневажає істинний обов'язок особистості, а бере його як орієнтир, на зразок того, як причиною диму вважається вогонь, байдуже, що його геть не видно за куривом.

2.32

यदृच्छया चोपपन्नं स्वर्गद्वारमपावृतम् ।

सुखिनः क्षत्रियाः पार्थ लभन्ते युद्धमीदृशम् ॥ ३२ ॥

йадрччхайā чопапаннам, сварґа-двāрам апāвртам

сукхінах кшатрійāх пāртха, лабганте йуддгам їдршām

йадрччхайā — за власною волею; *ча* — і; *упа-паннам* — яка з'явилася наче; *сварґа* — до раю; *двāрам* — брама; *апāвртам* — розчинені; *сукхінах* — таланисті; *кшатрійāх* — воїни; *пāртха* — о сину Прітхи; *лабганте* — здобувають; *йуддгам* — битву; *їдршām* — таку.

О сину Прітхи! Щасливий той воїн, який змагатиметься у цій битві! Вона для нього — наче ворота до раю.

2.33

अथ चेत्त्वमिमं धर्म्यं सङ्ग्रामं न करिष्यसि ।

ततः स्वधर्मं कीर्तिं च हित्वा पापमवाप्स्यसि ॥ ३३ ॥

*атха чет твам іма́м дгармйа́м, санѓра́ма́м на карі́шйасі
татах сва́дгарма́м кі́рті́м ча, хі́твā пā́пам авā́псйасі*

атха — ба більше; *чет* — якщо; *твам* — ти; *іма́м* — за цієї; *дгармйа́м* — за релігійні засади; *санѓра́ма́м* — битви; *на* — не; *карі́шйасі* — почнеш; *татах* — тоді; *сва-дгарма́м* — свій обов'язок; *кі́рті́м* — славу; *ча* — також; *хі́твā* — знищиш; *пā́пам* — у гріх; *авā́псйасі* — встрягнеш.

Якщо ти ухилишся від цієї битви, в якій захищаєш духовні засади — знехтуєш своїм обов'язком, а відтак, втратиш славу *кшатрія*, згрішиш та зганьбиш свою славу.

2.34

अकीर्तिं चापि भूतानि कथयिष्यन्ति तेऽव्ययाम् ।

सम्भावितस्य चाकीर्तिर्मरणादतिरिच्यते ॥ ३४ ॥

*акі́рті́м ча́пі бгү́та́ні, катхайі́шйанті́ те 'вйайā́м
самбгā́ві́тасйа́ ча́кі́рті́р, мараṇā́д аті́рі́чйате*

акі́рті́м — малодушшя; *ча* — також; *а́пі* — адже; *бгү́та́ні* — люди; *катхайі́шйанті́* — говоритимуть; *те* — про твоє; *авйайā́м* — завжди; *самбгā́ві́тасйа́* — для уславленої людини; *ча* — а; *акі́рті́х* — ганьба; *мараṇā́д* — смерті; *аті́-рі́чйате* — набагато гірше.

Нащадки ганьбитимуть тебе за подібне малодушшя, а для уславленої людини ганьба гірше смерті.

2.35

भयाद्रणादुपरतं मंस्यन्ते त्वां महारथाः ।

येषां च त्वं बहुमतो भूत्वा यास्यसि लाघवम् ॥ ३५ ॥

*бгайā́д раṇā́д упара́та́м, ма́мсйанте́ твā́м махā́-ратхā́х.
йешā́м ча́ твā́м баху-мато́, бгү́твā́ йā́сйасі́ ла́ггавам*

бгайā́д — боючись; *раṇā́д* — з полю боя; *упара́та́м* — втік; *ма́мсйанте́* — будуть вважати, що; *твā́м* — ти; *махā́-ратхā́х* — ладні воїни; *йешā́м* — для тих, хто; *ча* — і; *твам* — тебе; *баху-матах* —

— високо цінували; *бгṛтвā* — раніше; *йāсйасі* — станеш; *лāггавам* — дріб'язковим.

Ладні воїни, які раніше так високо цінували тебе, вирішать, що ти злякався і втік з поля бою. Ти станеш для них посміховиськом.

2.36

अवाच्यवादांश्च बहुन्वदिष्यन्ति तवाहिताः ।

निन्दन्तस्तव सामर्थ्यं ततो दुःखतरं नु किम् ॥ ३६ ॥

авāчйа-вāдāмш ча бахṛн, вадішйанті тавāхītāх.

ніндантас тава сāмартхйām, тато духḡхатарām ну кім

авāчйа — принизливих; *вāдāн* — слів; *ча* — також; *бахṛн* — багато; *вадішйанті* — говоритимуть; *тава* — твої; *ахītāх* — вороги; *ніндантах* — глузуючи; *тава* — над твоїми; *сāмартхйām* — якостями; *татах* — аніж це; *духḡхатарām* — нестерпніше; *ну* — звісно; *кім* — що?

Твої вороги глузуватимуть з тебе і сміятимуться над твоєю слабкістю. Що може бути нестерпнішим?

2.37

हतो वा प्राप्स्यसि स्वर्गं जित्वा वा भोक्ष्यसे महीम् ।

तस्मादुत्तिष्ठ कौन्तेय युद्धाय कृतनिश्चयः ॥ ३७ ॥

хато вā прāпсйасі сваргām, джītвā вā бгокшйасе махīm

тасмāд уттīштḡха каунтейа, йуддгāйа крта-нішчāйах.

хатах — вбитий; *вā* — або; *прāпсйасі* — досягнеш; *сваргām* — горішніх світів; *джītвā* — здобувши перемогу; *вā* — або; *бгокшйасе* — будеш насолоджуватися; *махīm* — земним царством; *тасмāт* — тому; *уттīштḡха* — піднесися духом; *каунтейа* — сину Кунті; *йуддгāйа* — для битви; *крта нішчāйах* — з вірою в успіх.

Якщо тобі судилося загинути у цій битві, ти потрапиш до раю. А якщо переможеш, втішатимешся царюванням на Землі. Тому, піднесися духом та із завзяттям вступай до бою, о сину Кунті!

2.38

सुखदुःखे समे कृत्वा लाभालाभौ जयाजयौ ।

ततो युद्धाय युज्यस्व नैवं पापमवाप्स्यसि ॥ ३८ ॥

сукха-духкхе саме кртвā, лāбгāлāбгау джайāджайау
тато йуддгāйа йуджйасва, наівам пāпам авāпсйасі

сукха-духкхе — щастя та нещастя; саме — однаково; кртвā — стався; лāбга-алāбгау — надбання і втрату; джайа-аджайау — перемогу і поразку; татах. — тоді; йуддгāйа — заради самої битви; йуджйасва — змагайся; на — не; евам — таким чином; пāпам — гріховних наслідків; ава-āпсйасі — набудеш.

Бийся не зважаючи на щастя чи горе, набуток чи втрату, перемогу чи поразку! Тоді твої дії не матимуть гріха!

2.39

एषा तेऽभिहिता सांख्ये बुद्धिर्योगे त्विमां शृणु ।

बुद्ध्या युक्तो यया पार्थ कर्मबन्धं प्रहास्यसि ॥ ३९ ॥

ешā те 'бгіхītā сāнкхйе, буддгīр йоге тв імāм шр̐ну
буддгйā йукто йайā пāртха, карма-бандгам прахāсйасі

ешā — це; те — тебе; абгіхītā — Я пояснив; сāнкхйе — знання про дух та матерію; буддгīх-йогe — розум, просвітлений істиною про душу та Господа; ту — а також; імāм — про те, як; шр̐ну — послухай; буддгйā-йуктах. — розум, освітлений духовним самоусвідомленням; йайā — в якому; пāртха — сину Пртхи; карма — діяльності; бандгам — пута; прахāсйасі — ти розірвеш.

О, Партхо! Все, про що я казав тобі досі, було аналітичним шляхом пізнання духу й матерії (санкх'я-йога). Тепер послухай-но про те, як набути богосвідомий розум (буддгі-йога) і, діючи під його керівництвом, розірвати кайдани діяльності та її наслідків.

Коментар

“Поступово ми з'ясуємо, що буддгі-йога (йога звільнення) — це загальний метод. Коли буддгі-йога розглядається через призму дії — це карма-йога; коли на зміну дії як методу приходять знання — це г'яна-йога чи то санкх'я-йога; однак коли подібні обмеження залишаються осторонь, головуюче місце заповідає бгакті, відданість. Ця бгакті-йога — досконала і незаплямована дією та знанням буддгі-йога.”

—Шріла Бгактівінод Тхакур

2.40

नेहाभिक्रमनाशोऽस्ति प्रत्यवायो न विद्यते ।

स्वल्पमप्यस्य धर्मस्य त्रायते महतो भयात् ॥ ४० ॥

нехабгікрама-нашó 'сті, пратйавāйо на відйате

свалпам апй асія дгармасйа, трайате махато бгайāt

на — не; іха — на цьому шляху; абгі-крама — за спроб; на́шах — втрат; асті — існує; праті-авāйах — зменшення; на — не; відйате — існує; су-алпам — мала дещиця; апі — навіть; асія — цієї; дгармасйа — духовної практики; трайате — визволяє; махатах — від превеликого; бгайāt — страху.

На цьому шляху немає втрат, жодне зусилля не буде марним. Найменший рух у цю сторону веде до звільнення від страху народження і смерті — найбільшого страху у матеріальному світі.

Коментар

Маха-бгайєю, найбільшим страхом, зазвичай вважають страх без кінця народжуватися і помирати серед світу матерії. Однак в цьому вірші є натяк на маха-бгайю як на саюдж'я-мукті — визволення з коловороту народжень і смертей шляхом злиття із неозначеною недиференційованою свідомістю Брахмалоки, чи то Віраджі, краю безособистісного самадгі. Зречення усього земного, власне, веде до саюдж'я-мукті, виходу із коловороту безперервних народжень і смертей. Однак таке буття позбавлене позитивного значення, оскільки передбачає лише нерухомий спокій на Брахмалоці. Демон мукті спустошує душу, тому він ще більш небезпечний, ніж звичайне матеріалістичне життя у світі дій та наслідків. В загальній цілісності мукті запосідає місце саботажу, тому його слід уникати. Пояснимо це на прикладі виробничих процесів фабрики. Ані уникнення робітниками своїх обов'язків, ані саботаж чи страйк не сприятимуть виробництву. Бгукті, експлуатація, та мукті, відреченість, — два однаково лихих страховиська. Тому маха-бгайєю тут називається як страх віддати себе на поталу експлуатації, що кидає у вир народжень та смертей, так і небезпеку вчинити самогубство, позбавившись особистості та ув'язнивши себе на Брахмалоці. Тобто це одночасно і страх бгога-бгумі, краю експлуатації, і т'яга-бгумі — краю зреченості. Про це говориться у Бакті-расамріта-сіндгу (1.2.22, 1.1.9):

*бгукті-мукті-спріхā йāват, пішāчі хррді вартате
тāвад бгакті-сукхасйāтра, катхам абгйудайо бгавет*

“Як чудо відданості Крішні народиться у серці, в якому водяться злі духи експлуатації та зреченості.” (1.2.22)

*анйāбгілāшітā шунйām джнāна-кармāдй анāвртам
āнукулійена кршнāнушіланām бгактір уттама*

“Досконала відданість — це відданість заради втіхи Досконалого Господа Крішні. Відданість, в якій немає жодних додаткових прагнень окрім служіння Йому, без бажання мирських досягнень, здобуття знань задля пошуку абстрактного Абсолюту чи медитативних потуг стати єдиним з Господом.”

Єдина *абгайа*, позбавлена страху реальність, — це Досконалий Господь. Тому лише залученість у служінні Йому здатна звільнити від *бгукті* та *мукті*, пащі експлуатації та відречення. Якщо вилучити *бгукті* та *мукті* як складові, залишиться чистий позитивний залишок — *бгакті*, відданість. З цього випливає, що без відданості все решта залишається *маха-бгайею*, великою небезпекою.

2.41

व्यवसायात्मिका बुद्धिरेकेह कुरुनन्दन ।

बहुशाखा ह्यनन्ताश्च बुद्धयोऽव्यवसायिनाम् ॥ ४१ ॥

вйавасāйāтміkā буддгір, екеха куру-нандана

баху-шāк[ā хй анантāш ча, буддгайо 'вйавасāйінām

вйавасāйā-āтміkā — непохитний та рішучий; *буддгіх* — розум; *ека* — зосереджений на одному об'єкті; *іха* — в йозі; *куру-нандана* — о Арджуно, нащадку династії Куру; *баху-шāкхāх* — розгалужений; *хі* — без сумніву; *ан-антах* — нескінченно; *ча* — також; *буддгайах* — розум; *а-вйавасāйінām* — нерішучих.

Той, хто присвятив себе та зосередився на Мені Єдиному, набуває стійкості та рішучості. Арджуно, о, нащадку династії Куру, а нерішучі постійно сумніваються!

2.42

यामिमां पुष्पितां वाचं प्रवदन्त्यविपश्चितः ।

वेदवादरताः पार्थ नान्यदस्तीति वादिनः ॥ ४२ ॥

*йām imām пушпітām вāчам, правадантй авіпашчітах .
веда-вāда-ратāх пāртха, нāнийад астїті вāдінах .*

йām — які; imām — ці; пушпітām — пишномовні; вāчам — твердження Вед; пра-ваданті — оголошують; а-віпашчітах — позбавлені мудрості; веда-вāда-ратāх — ті, хто тлумачить Веди; пāртха — Арджуно, сину Пртхи; на — не; анйат — перевершує це; астї — існує; іті — так; вāдінах — ті, хто говорять.

О Партхо, нетямущих ваблять пишномовні твердження Вед розділу карма-канди. Вони напереверт розуміють ведичні писання, тому натомість шукати Вищої Істини, шанують засади карма-канди.

2.43

कामात्मानः स्वर्गपरा जन्मकर्मफलप्रदाम् ।

क्रियाविशेषबहुलां भोगैश्वर्यगतिं प्रति ॥ ४३ ॥

*кāmātmāнах сварґа-парāх, джанма-карма-пхала-прадām
крїйā-вішéша-бахулām, бгогаішварйа-гатїм пратї*

кāма-ātmāнах — сп'янілі від нав'язливих бажань; сварґа-парāх — які вважають рай найвищим досягненням; джанма — вдале народження; карма — діяльності; пхала — плоди; прадām — дарують; крїйā-вішéша — проводять церемонії та ритуали; бахулām — багато; бгога — насолода; аішварйа — багатство; гатїм — спрямовані на; пратї — у напрямку до.

Жадібні до насолод, вони шукають дороги до раю. Вони шанують всілякі церемонії та ритуали, які примножують земні статки, насолоди й ведуть до кращого народження.

2.44

भोगैश्वर्यप्रसक्तानां तयापहतचेतसाम् ।

व्यवसायात्मिका बुद्धिः समाधौ न विधीयते ॥ ४४ ॥

бгогаішварйа-прасактāнāм, тайāпахрта-четасāм
व्йавасāйātмīkā буддгіх, самāдгау на відгйате

бгога — до насолоди; *аішварйа* — багатством; *пра-сактāнāм* — захоплені; *тайā* — цими словами Вед; *апахрта* — очманілі; *четасāм* — чиї серця; *вйавасāйа-ātмīка* — рішучий та врівноважений; *буддгіх* — розум; *самāдгау* — глибока безперервна медитація на Господа; *на* — не; *відгйате* — виникає.

Вони надміру люблять чуттєві утіхи і багатство, тому їм бракує рішучості аби присвятити себе усвідомленню душі та Господа.

2.45

त्रैगुण्यविषया वेदा निस्त्रैगुण्यो भवार्जुन ।

निर्देवन्द्वो नित्यसत्त्वस्थो निर्योगक्षेम आत्मवान् ॥ ४५ ॥

траігуṇйа-вішайа ведā, ністраігуṇйо бгавāрджуна
нірдвандво нītйа-саттва-стхо, нірйога-кшема āтмавāн

траі — три; *гуṇйа* — гуни матеріального світу; *вішайāх* — мають справу з; *ведāх* — Веди; *ніх-траі-гуṇйах* — поза цими трьома гунами; *бгава* — стань; *арджуна* — Арджуна; *ніх-двандвах* — за межами подвійності; *нītйа* — у вічній; *саттва* — духовній природі; *стхах* — ствердся; *нір-йога-кшемах* — не прагни накопичувати та зберігати матеріальне; *ātма-вāн* — усвідомлюючи своє істинне «Я».

Арджуно, годі вабитися суперечливим тлінним світом, натомість шукай одвічну Істину. Не бажай здобувати та накопичувати тлінне, інакше тобі не обійти три *гуни* матеріальної енергії, про які йдеться у Ведах.

2.46

यावानर्थ उदपाने सर्वतः सम्प्लुतोदके ।

तावान्सर्वेषु वेदेषु ब्राह्मणस्य विजानतः ॥ ४६ ॥

йāвāн артха удапāне, сарватах самплутодаке
tāvāн сарवेशу ведешу, брāхмаṇасйа віджāнатах

йāvān — як; артхах — призначення; уда-пāне — криниць; сарватах — повністю; самплута-удаке — велике озеро; тāvān — на кшталт цього; сарвешу — повністю; ведешу — досягнути мету Вед; брāхмаṇасйа — Реальність поза матерією; ві-джāнатах — глибоко усвідомлює.

Нащо ходити до криниці тому, хто прийшов до великого озера. Приписи Вед ні до чого тому, хто збагнув Найвищу Реальність.

2.47

कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फलेषु कदाचन ।
मा कर्मफलहेतुर्भूर्मा ते सङ्गोऽस्त्वकर्मणि ॥ ४७ ॥

кармаṇй евадгikāрас те, mā пхалешу кадāчана
mā карма-пхала-хетур бгūr, mā те санго 'ств акармаṇі

кармаṇі — виконуючи обов'язок; ева — безумовно; адгikāрах — права; те — в тебе; mā — немає; пхалешу — бажати зиску; кадāчана — будь коли; mā — не має; карма — здійснення діяльності; пхала — заради плодів; хетух — причиною; бгūх — бути; mā — не; те — ти; сангах — прихильним; асту — можеш бути; а-кармаṇі — нехтування своїми обов'язками.

Виконуй свій обов'язок безкорисливо: не шукай особистої вигоди та не чекай втіхи від наслідків. Однак, не втрачай твердості знаючи, що не втішатимешся плодами, не відмовляйся через це виконувати обов'язки.

2.48

योगस्थः कुरु कर्माणि सङ्गं त्यक्त्वा धनञ्जय ।
सिद्ध्यसिद्ध्योः समो भूत्वा समत्वं योग उच्यते ॥ ४८ ॥

йога-стхах куру кармаṇі, сангам тйактвā дганаṇджайа
сіддхй-асіддгйох само бгūtвā, саматвам йога учйате

йога-стхах — залишаючись у духовній парадигмі; куру — виконуй; кармаṇі — свій обов'язок; сангам — долученість до насолоди плодами своїх дій; тйактвā — відмовившись; дганаṇджайа — Арджуно, завоювателю багатств; сіддгі-асіддгйох — за перемоги та поразки; самах — однаково;

бгूत्वā — залишаючись; саматвам — така врівноваженість; йогах — йогою; учйате — називається.

Дгананджає, виконуй свій обов'язок перебуваючи у стані йоги. Перестань мислити себе виконавцем тих чи інших дій і відтак незворушно сприймай як перемогу, так і поразку. Подібна врівноваженість ума зветься йогою.

2.49

दूरेण ह्यवरं कर्म बुद्धियोगाद्धनञ्जय ।

बुद्धौ शरणमन्विच्छ कृपणाः फलहेतवः ॥ ४९ ॥

дуре́на хй аvaraм карма, буддгі-йога́д дгана́нджайа
буддгау ша́раṇам анвіч́ха, крпаṇāх пхала-хетавах.

дуре́на — відкинувши; хі — воістину; аvaraм — огидну; карма — корисливу діяльність; буддгі-йога́т — розум, задіяний в усвідомленні душі та Всевишнього; дгана́нджайа — Арджуно, завоювателю багатств; буддгау — чистий розум, байдужий до пошуку насолод від плодів діянь; ша́раṇам — притулок; анвіч́ха — шукай; крпаṇāх — скнари; пхала — плодами своїх вчинків; хетавах — охочі насолодитися.

О завойовнику багатств! Дія заради результату поступається практиці йоги, про яку я тобі розповів, бо ті, хто діють заради зиску — скнари. Шукай притулку в практиці безкорисливої діяльності, і ти станеш діяти незворушно.

2.50

बुद्धियुक्तो जहातीह उभे सुकृतदुष्कृते ।

तस्माद्योगाय युज्यस्व योगः कर्मसु कौशलम् ॥ ५० ॥

буддгі-йукто джахāті́ха, убге сукрта-душкрте
тасма́д йога́йа йуджйасва, йогах карма́су кауша́лам

буддгі йукта́х — богосвідомий розум; джахāті́ — позбавляється; і́ха — вже за цього життя; убге — від обох; сукрта — порядних вчинків; душкрте — гріховних вчинків; тасма́т — тому; йога́йа — шлях йоги; йуджйасва — остаточно приймай; йогах — ця йога; карма́су — всієї діяльності; кауша́лам — майстерність.

Вчинки йога ані гріховні, ані благочестиві. Отож, прагни йоги — і ти навчишся мистецтву діяльності.

2.51

कर्मजं बुद्धियुक्ता हि फलं त्यक्त्वा मनीषिणः ।

जन्मबन्धविनिर्मुक्ताः पदं गच्छन्त्यनामयम् ॥ ५१ ॥

*карма-джам буддгі-йуктā хі, пхалам тйактвā манішінах .
джанма-бандга-вінірмуктāх, падам гаччхантй анāмайам*

карма — діяльністю; *джам* — які породила; *буддгі-йуктā* — просвітлений богосвідомий розум; *хі* — воістину; *пхалам* — від плодів; *тйактвā* — відмовляючись; *манішінах* — мудрі; *джанма* — народження і смерті; *бандга* — від пут; *ві-ніх-муктāх* — вивільняються; *падам* — буття; *гаччханті* — досягають; *ан-āмайам* — позбавленого будь-яких страждань.

Мудреці досягають просвітлення, не привласнюючи плоди власних дій. Так вони розривають кайдани народження і смерті, сягаючи буття, де немає жодних страждань.

2.52

यदा ते मोहकलिलं बुद्धिर्व्यतितरिष्यति ।

तदा गन्तासि निर्वेदं श्रौतव्यस्य श्रुतस्य च ॥ ५२ ॥

*йадā те моха-калілам, буддгір вйатітарішйаті
тадā гантāсі нірведам, шротаवйасйа шрутасйа ча*

йадā — коли; *те* — твій; *моха* — ілюзія, омана; *калілам* — непролазні хащі; *буддгіх* — розум; *ві-аті-тарішйаті* — геть перевершить; *тадā* — тоді; *гантā-асі* — ти досягнеш; *нірведам* — небажання знати; *шротаवйасйа* — що б ти не почув; *шрутасйа* — усе, що чув раніше; *ча* — також.

Коли ти очистиш розум від облуди мирських уявлень, ти збайдужієш до всього, що чув чи почувеш.

2.53

श्रुतिविप्रतिपन्ना ते यदा स्थास्यति निश्चला ।

समाधावचला बुद्धिस्तदा योगमवाप्स्यसि ॥ ५३ ॥

*ш́руті-віпратіпаннā те, йадā стхāсйаті ніш́чалā
самāдгāв ачалā буддгіс, тадā йоғам авāпсйасі*

ш́руті — Вед; ві-праті-паннā — відкинувши різноманітні тлумачення; те — ти; йадā — коли; стхāсйаті — ствердишся; ніш́-чалā — непохитно; самāдгау — в усвідомленні душі та Всевишнього; ачалā — набуває стійкості; буддгіх — розум; тадā — тоді; йоғам — йогу; авā-āпсйасі — досягаєш.

Коли ти збагнеш природу душі та Всевишнього, тебе перестануть бентежити суперечливі тлумачення Вед, твій розум врівноважиться і ти досягнеш стану йоги, чистої відданості.

2.54

अर्जुन उवाच
स्थितप्रज्ञस्य का भाषा समाधिस्थस्य केशव ।
स्थितधीः किं प्रभाषेत किमासीत ब्रजेत किम् ॥ ५४ ॥

*арджуна увāча
стхіта-праджñасйа кā бгāшā, самāдгі-стхасйа кешāва
стхіта-дгіх кім прабгāшета, кім āсіта враджета кім*

арджуна — Арджуна; увāча — сказав; стхіта-праджñасйа — того, хто має непохитний розум; кā — які; бгāшā — ознаки; самāдгі — хто перебуває у стані усвідомлення своєї вічної природи і Всевишнього; стхасйа — який ствердився; кешāва — о Кешāво; стхіта-дгіх — який перебуває у просторі духовної свідомості; кім — як; прабгāшета — він каже; кім — як; āсіта — перебуває у стані спокою; враджета — поводитьсь; кім — як.

Арджуна запитав:

О Кешаво, як впізнати такого врівноваженого мудреця, заглибленого в усвідомлення власної духовної природи та природи Всевишнього? Що він говорить, як живе та як він поводитьсь?

2.55

श्रीभगवानुवाच
प्रजहाति यदा कामान्सर्वान्पार्थ मनोगतान् ।
आत्मन्येवात्मना तुष्टः स्थितप्रज्ञस्तदोच्यते ॥ ५५ ॥

шрі-бгагавāн увāча

праджахāті йадā kāmān, сарвāн пāртха мано-гātān

ātmanī evātmanā tuṣṭaḥ, sthita-prajñas tadocyate

шрі бгагавāн — Всевишній; *увāча* — сказав; *пра-джахāті* — він рішуче відмовляється; *йадā* — коли; *kāmān* — земні бажання; *сарвāн* — всі; *пāртха* — о сину Пртхи; *манах* — в умі; *гātān* — які виникають; *ātmanī* — в самому собі; *ева* — лише; *ātmanā* — внутрішнім щастям; *туṣṭах* — задоволений; *sthita-prajñas* — який має непохитний розум; *тадā* — тоді; *учйате* — знаний.

Всевишній відповів:

О Партхо! Хто рішуче відмовляється від мирських забаганок, які без упину вигадує ум, кого тішить усвідомлення своєї одвічної внутрішньої природи, той — власник непохитного розуму.

2.56

दुःखेष्वनुद्विग्नमनाः सुखेषु विगतस्पृहः ।

वैतरागभयक्रोधः स्थिधीर्मुनिरुच्यते ॥ ५६ ॥

духкхешв анудвігна-манāх, сукхешу вігата-спрхах .

віта-rāga-бгайа-кродгах, стхіта-дгїр мунїр учйате

духкхешу — страждаючи; *ан-уд-вігна* — незворушний; *манāх* — чий ум; *сукхешу* — в радощах; *ві-гата* — повністю позбавлений; *спрхах* — захоплення; *віта* — вільний від; *rāga* — прихильності; *бгайа* — страху; *кродгах* — гніву; *sthita-dhīḥ* — який ствердився в істині; *мунїх* — мудрець; *учйате* — знаний.

Однаково врівноваженого за радощів та печалі, того, хто не має прихильностей, страху та гніву, вважають умиротвореним мудрецем з непохитним розумом.

2.57

यः सर्वत्रानभिस्नेहस्तत्तत्प्राप्य शुभाशुभम् ।

नाभिनन्दति न द्वेष्टि तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥ ५७ ॥

йах сарватрāнабгіснехас, тат тат прāпйа шубгāшубгам

nābhīnandati na dveṣṭi, tasya prajñā pratīṣṭhitā

йах — той, хто; *сарватра* — до усього мирського; *ан-абгі-снехах* — без надмірної прихильності; *тат тат* — відповідно; *пра-āпйа* —

у випадку; *шубга-ашубгам* — успіху чи невдачі; *на абгі-нандаті* — не радіє; *на двешті* — не журиться; *тасйа* — його; *праджнā* — розум; *праті-стхітā* — ствердився в усвідомленні істини.

Хто не ставиться прихильно до будь чого у цьому світі, хто не занадто радіє, коли з ним трапляється щось гарне та не переймається, коли діється щось лихе, той — несхитний мудрець.

2.58

यदा संहरते चायं कर्मोऽङ्गानीव सर्वशः ।

इन्द्रियाणीन्द्रियार्थभ्यस्तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥ ५८ ॥

йадā самхарате чāйам, кūrмо 'нгāнīва сарвашāх.

індрійāнīндрійāртхебгйас, тасйа праджнā пратіштхітā

йадā — коли; *самхарате* — відвертає; *ча* — і; *айам* — цей йог; *кūrмах.* — черепаха; *ангāні* — кінцівками; *іва* — наче; *сарвашāх.* — усі; *індрійāні* — чувства; *індрійа-артхебгйах.* — від об'єктів чуття; *тасйа* — його; *праджнā* — розум; *праті-стхітā* — ствердився в усвідомленні душі та Наддуші.

Йога, який вміє відвертати свої чуття від об'єктів, наче черепаха, яка ховає свої кінцівки у панцир, вважають мудрецем з врівноваженим розумом.

2.59

विषया विनिवर्तन्ते निराहारस्य देहिनः ।

रसवर्जं रसोऽप्यस्य परं दृष्ट्वा निवर्तते ॥ ५९ ॥

вішайā вінівартанте, нīрāхāрасйā дехінах.

раса-варджам расо 'пй асйа, парам дрштвā нīвартате

вішайāх. — від об'єктів почуттів; *ві-ні-вартанте* — старанно відстронюючись; *нīрах-āхāрасйā* — притримуючись постів та інших обмежень; *дехінах.* — втілена душа; *раса* — смак до земних насолод; *варджам* — зберігає; *расах.* — цей смак; *апī* — однак; *асйа* — для неї; *парам* — Вищу Істину; *дрштвā* — побачивши; *нī-вартате* — зникає.

Намагаючись приборкати свої почуття, втілена душа може навчитися аскетизму, однак смак до насолод від цього не зникне.

Лише вищі духовні переживання усувають саму схильність шукати матеріальні радощі.

2.60

यततो ह्यपि कौन्तेय पुरुषस्य विपश्चितः ।
इन्द्रियाणि प्रमाथीनि हरन्ति प्रसभं मनः ॥ ६० ॥

*йатато хй апі каунтейа, пурашасйа віпашчітах.
індрійāні прамāтхіні, харанті прасабгам манах.*

йататах. — хто прагне до визволення; *хі* — звісно ж; *апі* — навіть; *каунтейа* — Арджуно, сину Кунті; *пурушасйа* — людину; *віпашчітах.* — знавця духовної науки; *індрійāні* — почуття; *прамāтхіні* — бентежні; *харанті* — оволодівають; *прасабгам* — проти волі; *манах.* — умом.

Сину Кунті! Чуття — то така нестримна сила, вони здатні поневолити ум навіть знавця духовної науки.

2.61

तानि सर्वाणि संयम्य युक्त आसीत मत्परः ।
वशे हि यस्येन्द्रियाणि तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥ ६१ ॥

*тāні сарвāні самйамйа, йукта āсіта мат-парах.
вашé хі йасйендрійāні, тасйа праджñā пратіштхītā*

тāні — ті почуття; *сарвāні* — всі; *самйамйа* — можливо контролювати; *йуктах.* — задіявши їх духовною практикою; *āсіта* — обравши положення; *мат-парах.* — Мого відданого; *вашé* — контролюючи; *хі* — таким чином; *йасйа* — чиї; *індрійāні* — почуття; *тасйа* — його; *праджñā* — розум; *праті-стхītā* — ствердився в усвідомленні духовної реальності.

Однак стаючи Моїм відданим, *бгакті-йоґ* задіює свої почуття у служінні Мені і відтак отримує контроль над ними! Тільки той, хто переміг себе, може ствердитися у духовній свідомості.

2.62

ध्यायतो विषयान्पुंसः सङ्गस्तेषूपजायते ।

सङ्गात्सञ्जायते कामः कामात्क्रोधोऽभिजायते ॥ ६२ ॥

дгйāйато вішайāн пумсах, санґас тешупаджāйате
санґāt саңджāйате кāмах, кāмāt кродго 'бгіджāйате

дгйāйатах. — усвідомлюючи; вішайāн — об'єкти чуттів; пумсах. — в людини; санґах. — захоплення; тешу — насолодами; упаджāйате — народжується; санґāt — з захоплення; саңджāйате — народжується; кāмах. — жага; кāмāt — з жаги; кродхах. — гнів; абгіджāйате — виникає.

Споглядання об'єктів бажань пробуджує захоплення ними. Ця захопленість породжує жагу, а жага викликає гнів.

2.63

क्रोधाद्भवति सम्मोहः सम्मोहात्स्मृतिविभ्रमः ।

स्मृतिभ्रंशाद्बुद्धिनाशो बुद्धिनाशात्प्रणश्यति ॥ ६३ ॥

кродгāд бгаваті саммохах, саммохāt смрті-вібграмах.
смрті-бграмшāд буддгі-нāшō, буддгі-нāшāt праңашйаті

кродгāt — гнів; бгаваті — викликає; саммохах. — глибоко помилятися; саммохāt — таке затьмарення; смрті-вібграмах. — викликає забуття; смрті-бграмшāt — через таке зубуття; буддгі-нāшāх. — зникає розум; буддгі-нāшāt — а із зникненням розуму; пра-ңашйаті — гине його власник.

Гнів викликає затьмарення свідомості, а це веде до забуття. Забуття призводить до втрати глузду, а втрата глузду штовхає людину у вир народжень та смертей.

2.64

रागद्वेषविमुक्तैस्तु विषयनिन्द्रियैश्चरन् ।

आत्मवश्यैर्विधेयात्मा प्रसादमधिगच्छति ॥ ६४ ॥

рāга-двеша-вімуктаіс ту, вішайāн іन्द्रіаіш чаран
ātма-вашйаір відгейātмā, прасāдам адгігаччгаті

рāга — захоплення; двеша — та ненависті; ві-муктаіх. — геть вільний; ту — однак; вішайāн — до об'єктів чуттів; іन्द्रіаіх. — почуттями; чаран — навіть дотикаючись; āтма-вашйаіх. — хто

опанував почуття; *відгейа-ātmā* — хто опанував свій ум; *прасāдам* — милість Господа; *адгіґаччхаті* — набуває.

Хто байдужий до захоплення та відрази, хто здатен контролювати свій ум та чуття байдуже, що зустрічається із об'єктами насолод, той отримує прихильність Господа.

2.65

प्रसादे सर्वदुःखानां हानिरस्योपजायते ।

प्रसन्नचेतसो ह्याशु बुद्धिः पर्यवतिष्ठते ॥ ६५ ॥

прасāде сарва-духкхānām, хāнір асйопаджāйате

прасанна-четасо хй āшū, буддгіх парйаватіштхате

прасāде — милість Бога; *сарва-духкхānām* — усі різновиди страждань; *хāніх* — стирає; *асйа* — така людина; *упаджāйате* — набуває; *прасанна* — умиротворення; *четасах* — ума; *хі* — неодмінно; *āшū* — дуже швидко; *буддгіх* — розум; *парі-аватіштхате* — набуває стійкості.

А милість Господа розвіює всі печалі. І відтоді ум заспокоюється, а розум врівноважується.

2.66

नास्ति बुद्धिरयुक्तस्य न चायुक्तस्य भावना ।

न चाभावयतः शान्तिरशान्तस्य कुतः सुखम् ॥ ६६ ॥

нāсті буддгір айуктасйа, на чāйуктасйа бгāванā

на чāбгāвайатах шāнтір, ашāнтасйа кутах сукхам

на — не; *асті* — має; *буддгіх* — розум, спрямований до самопізнання; *айуктасйа* — хто не опанував почуття; *на ча* — також неможливо; *айуктасйа* — хто не опанував почуття; *бхāванā* — сталої медитації; *на* — не досягнути; *ча* — також; *абгāвайатах* — без сталої медитації; *шāнтіх* — умиротвореність; *ашāнтасйа* — без внутрішнього миру; *кутах* — де знайти; *сукхам* — щастя?

Хто не опанував себе та свої почуття, тому не досягти мудрості та здатності медитувати. А без можливості медитувати та звертатися до Господа не буде мира в душі. А без миру в душі хіба можливе щастя?

2.67

इन्द्रियाणां हि चरतां यन्मनोऽनुविधीयते ।

तदस्य हरति प्रज्ञां वायुर्नावमिवाम्भसि ॥ ६७ ॥

індрійāṇām xi чаратām, йан мано 'нувідгійате

тад асйа хараті праджñām, вāйур нāвам іvāmбгасі

індрійāṇām — серед тих чи інших почуттів; *xi* — без сумніву; *чаратām* — які женуться за насолодами; *йат* — єдине почуття; *манах* — ум; *ану-ві-дгійате* — за яким піде; *тат* — це почуття; *асйа* — людину; *хараті* — несе геть; *праджñām* — розум; *вāйух* — сильний вітер; *нāвам* — човен; *іва* — на зразок; *амбгасі* — на воді.

Як буревій підхоплює в океані човен, так і одне-єдине неприборкане почуття може занепокоїти та затьмарити розум людині, якій бракує самоконтролю.

2.68

तस्माद्यस्य महाबाहो निगृहीतानि सर्वशः ।

इन्द्रियाणीन्द्रियार्थभ्यस्तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥ ६८ ॥

тасмāд йасйа махā-бāхо, нігрхїтāні сарвашāх

індрійāṇīндрійāртхебгйас, тасйа праджñā пратїштїтā

тасмāт — тому; *йасйа* — той, чиї; *махā-бāхо* — о дужорукий; *нігрхїтāні* — підкорені; *сарвашāх* — повністю; *індрійāṇī* — почуття; *індрійа-артхебхйах* — від об'єктів чуттів; *тасйа* — його; *праджñā* — розум; *пратї-стхїтā* — ствердився в усвідомленні Істини.

Ось чому, о дужорукий, лише той, хто опанував свої чуття і відвів їх від об'єктів, на правду ствердився в пізнанні трансцендентної Істини.

2.69

या निशा सर्वभूतानां तस्यां जागर्ति संयमी ।

यस्यां जाग्रति भूतानि सा निशा पश्यतो मुनेः ॥ ६९ ॥

*йā нiшā сарва-бгūtānām, тасйāм джāгарті сāmйāmī
йасйāм джāграті бгūtānī, сā нiшā пашйато мунех.*

йā — те, що; нiшā — нiч; сарва — для всіх; бгūtānām — живих істот; тасйāм — в цьому; джāгарті — пробуджений; сāmйāmī — який контролює почуття, ум та розум; йасйāм — той стан, в якому; джāграті — не сплять; бгūtānī — живі істоти; сā — це; нiшā — нiч; пашйатах — хто має духовне бачення; мунех — для мудреця.

Те, що звичайним людям нiч, те — день для йога, який володіє собою. Що день для шукачів матеріального щастя, те — нiч для мудреця, шукача внутрішніх скарбів.

2.70

आपूर्यमाणमचलप्रतिष्ठं
समुद्रमापः प्रविशन्ति यद्वत् ।
तद्वत्कामा यं प्रविशन्ति सर्वे
स शान्तिमाप्नोति न कामकामी ॥ ७० ॥
*āpūryamāṇam ачала-пратіштхам
самудрам āпах правішāнті йадват
тадват kāmā йам правішāнті сарве
са шāнтīm āпноті на kāма-kāmī*

āpūryamāṇam — який наповнюють; ачала-пратіштхам — залишається спокійним; сам-удрам — океан; āпах — водою багатьох рік; правішāнті — які впадають; йадват — точнісінько як; тадват — так само; kāmā — різноманітні спокуси; йат — до мудреця; правішāнті — приходять; сарве — всі; сах — він; шāнтīm — спокій в душі; āпноті — досягає; на — та ніколи; kāmā-kāmī — для шукачів насолод.

Як океан не виходить із берегів, незважаючи на безліч річок, які впадають у нього, так і йог: скільки б спокус йому не зустрілося на шляху, він не втрачає рівноваги. А от шукачі насолод не знатимуть спокою.

2.71

विहाय कामान्यः सर्वान्पुमांश्चरति निःस्पृहः ।
निर्ममो निरहङ्कार स शान्तिमधिगच्छति ॥ ७१ ॥

*viḥāya kāmān yaḥ sarvān, pumānś čaratī niḥsṛṣṭaḥ.
nirṁama nirāhaṅkāraḥ, sa śāntīṁ adḡgacchati*

viḥāya — перемігши; *kāmān* — спокуси; *yaḥ* — той, хто; *sarvān* — повністю; *pumān* — людина; *čaratī* — живе; *niḥ-sṛṣṭaḥ* — яка не має бажань; *niḥ-maṁsaḥ* — нічого не вважає своєю власністю; *niḥ-aḥam-kāraḥ* — без хибного его; *saḥ* — він; *śāntīṁ* — внутрішнього спокою; *adḡgacchati* — досягає.

Лише той, хто не потурає своїм бажанням, пожадливістю, егоїстичним прагненням та бажанню усе привласнити — той віднайде справжній внутрішній спокій.

2.72

एषा ब्राह्मी स्थितिः पार्थ नैनां प्राप्य विमुह्यति ।

स्थित्वास्यामन्तकालेऽपि ब्रह्मनिर्वाणमृच्छति ॥ ७२ ॥

*eṣā brāhmī sthitiḥ pārtha, naīnāṁ prāpya vimuhyati
sthitvāsyām anta-kāle 'pi, brahma-nirvāṇam ṛcchati*

eṣā — такий; *brahmī* — трансцендентна Істина; *sthitiḥ* — спосіб пізнання; *pārtha* — Арджуно, сину Пṛтхи; *na* — не може; *enām* — до нього; *prāpya* — вдавшись; *vi-muhyati* — помилитися; *sthitvā* — перебуваючи; *asyām* — в подібній свідомості; *anta-kāle* — у мить смерті; *api* — навіть; *brahma-nirvāṇam* — духовне буття, яке за межами народження і смерті; *ṛcchati* — досягає.

Таким, о Партхо, є шлях пізнання трансцендентної Істини. Він дозволяє людині звільнитися від чарів ілюзії. Зануливши свою свідомість у такий стан в годину смерті, душа сягає духовної Реальності, яка лежить за межами народження і смерті.